

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1961

*Tradition och nutid. Grenljusstöpfung i Bollnässtugan julen 1960.
Elin Karlsson, som i snart trettio år stöpt ljus på Skansen,
lär ut konsten till Stockholms Lucia, Ingrid Engström.
Foto Stockholms-Tidningen, Sven Braf.*

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

*Omslagsbilden återger ett utsnitt ur en oljemålning
från 1600-talets slut av Bernardus van Schendel
visande stjärngossar på besök i ett borgerligt holländskt hem.
Se Albert Eskeröds uppsats Stjärngossar i denna årsbok.*

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1961

— en ganska vanlig detalj — alltid är spegelvända på slitryorna, från den flossade sidan sett.

Den flossade ytan, karakteristisk för ryan, har en uråldrig tradition. I danska bronsåldersgravar har man hittat 3 000 år gamla flossade plagg, och ryor har sedan århundraden vävts i Sverige. Under 1600-talet började ryan att mer och mer trängas ut av det vadderade täcket. Som vanligt spred sig nyheten först hos de högre samhällsskikten, sedan även inom de bredare lagren. Så sent som vid 1800-talets slut fanns slitryan kvar i sin ursprungliga funktion på några håll i vårt land, nämligen på Öland, i Bohuslän och i Uppland.

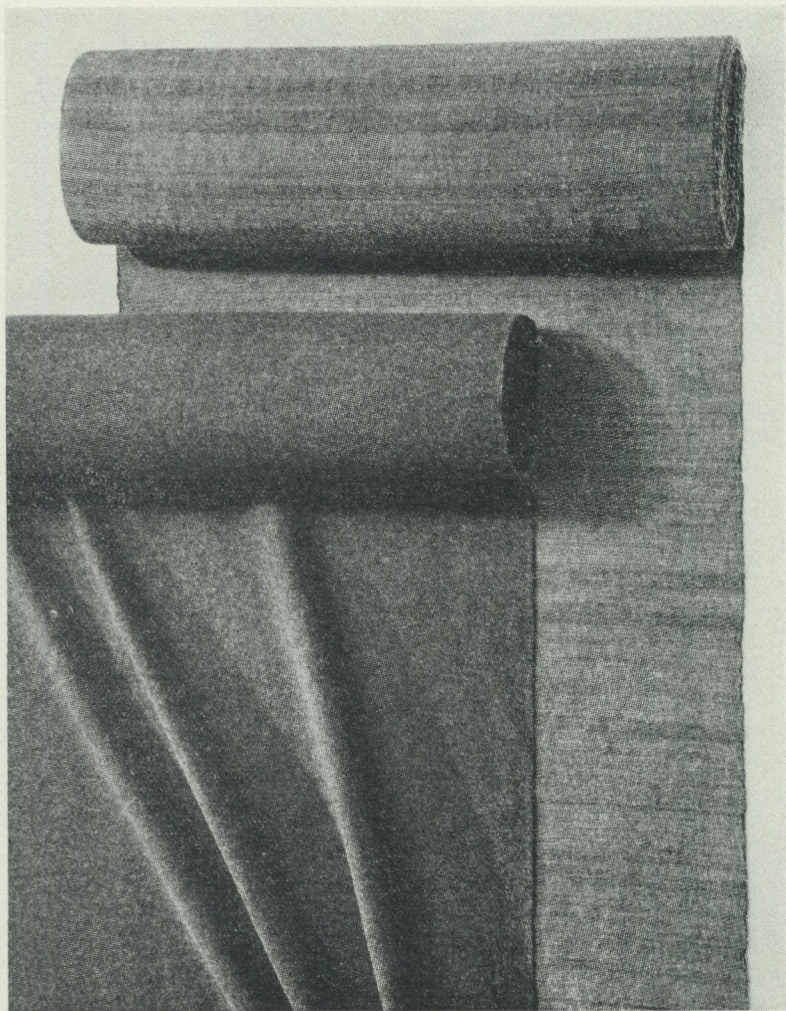
TVÅ BUNTAR TYG

av *Anna-Maja Nylén*

På torpet Vreta under Kolhammar i Odensala inte långt från uppsalavägen bor nu fru Hilma Jansson. Från henne har Nordiska museet 1960 förvärvat två präktiga tygbuntar och en filt, s. k. vepa, som hon själv spunnit garnet till och vävt. Filten tillverkades något år före 1915. Av de båda buntarna tyg är det ena ett grått, fyrskaftat stampat tyg, som vävdes 1923 till kostym åt fru Janssons make Amandus, det andra ett gråmelerat kyprat tyg avsett till täcken, arbetsskjortor och byxor.

Med den omfattning som textilindustrin har i våra dagar hör det inte till vanligheten att finna ett hushåll, där man praktiserat självförsörjning med textila material ännu på 1920—30-talen. Eftersom det också är mera sällan som museet kunnat få tag på buntar av hemvävda metervaror, har vi frågat fru Jansson om hennes hemtillverkning, och hon har berättat följande.

Hon är född 1884. Hennes far var torpare under Haknäs gård i Vassunda. Hennes mor, som var född 1842 i Odensala, lärde henne som barn att spinna, och hon fick också hjälpa till med väv-

Two buntar hemvävda tyger, avsedda dels till täcken, arbetsskjortor och byxor, dels till kostymer. Vävda av fru Hilma Jansson i Odensala.

ning, men mest deltog hon i beredningen av linet och ullen. De hade en linåker och fick lära sig bråka, skäkta och häckla linet. Fåren klipptes två gånger om året, vår och höst. Under vintern

pågick spinningen. Döttrarna fick börja spinna det grövre blångarnet, det fina linet spann modern själv. Modern vävde och stic-kade allt till hemmet. Hon köpte bara kattun till klänningar och förkläden. Hushållets hela behov av handdukar och lakan, filter ("vepor"), tyg till täcken, trasmattor, överkast och beklädnads-material, t. ex. tyg till skjortor, arbetsblusar, byxor (se det mele-rade tyget på bilden), finkostymer, lintyg och klänningar vävdes av modern. Det mesta av spinning och vävning fick Hilma Jans-son emellertid lära sig, när hon kom i tjänst. När hon var tretton år, fick hon börja med hjondagsverken på herrgården, och sedan blev hon jungfru på Akademigården, en utgård till Kolhammar. Av hushållerskan Fina fick hon lära sig att sätta upp väv och väva. Där hade de sex får, vilkas ull togs till vara, spannns till garn och vävdes till tyg, medan lingarnet — hälsingelin — köptes på distingsmarknaden (i början av februari) i Uppsala. Till en ullfabrik i Uppsala for man också med gammalt stickylle och ylletrasor, som "sattes in" för upprispning och spinning på nytt. Av sådant material är det grå kostymtyget vävt.

När Hilma Jansson hade gift sig, vävde hon, liksom modern hade gjort, det mesta av vad som behövdes av textilt material. Det vittnar också hennes hem, som man ser det nu, väldigt om, samtidigt som det förmedlar en levande bild av en miljö, som föga berörts av industrialismens standardprodukter.

KRETONGMÖNSTER FÖR INDUSTRIEN

av Anna-Maja Nylén

Textilkonstnärinnan Märtha Gahn har till Nordiska museet över-lämnat flera prover på kretonger. Hösten 1928 fick hon i uppdrag av överingenjören Alex. Engblom att för Borås Wärfverier komponera ett antal mönster till tryckta tyger för industriell till-verkning, av vilka de här avbildade är de första. De utgör sam-